

معرفی های گزارشی

• **حرية الاعتقاد في ظل الإسلام**، تیسیر خمیس العمر دمشق، دار الفکر، ۷۰۰ص، ویزی. «آزادی» دلمشغولی همواره انسان بوده است و همزاد با او در گذرگاه تاریخ. مکتب ها و مسلک های گونه گون درباره این موضوع مواضع مختلفی داشته اند، و در ابعاد مختلف آن دیدگاه های متفاوتی ارائه داده اند. متفکران دینی از دیرباز این موضوع را از منظر متون دینی به بحث نهاده و درباره آن بحث های مختلفی را سامان داده اند. مؤلف در این کتاب «آزادی عقیده» را به بحث نهاده و از جهات مختلف بحث کرده است. در باب اول و پس از تعریف آزادی و ابعاد آن عقیده و تأثیر آن در زندگی بشر را واگفته است. سرچشمه های عقیده، بنیادهای اعتقاد، آثار عقاید در زندگی بشر در این باب آمده است. آنگاه بحث از چگونگی پذیرفتن عقیده، چگونگی موضع دین پس از پذیرش عقیده دینی و قبل از آن، شرک و انواع، ارتداد و پیوند آن با آزادی در عقیده و... بحث شده است.

• **المقالات السنية في كنف ضلالات احمد بن تيميه** عبدالله الهروي، چاپ چهارم، بیروت، دار الشارعی، ۱۴۱۹، ۴۹۴ص، ویزی. مؤلف در این کتاب کوشیده است تا کژاندیشی ها و وارونه گویی های ابن تیمیه را واگوید، و از گمراهی ها و گمراهی آفرینی های وی پرده برگیرد. مؤلف از عالمان اهل سنت و

سخن برگرفتن تفکر دینی از سرچشمه های اصیل و آغازین آن: کتاب و سنت. اکنون بیشتر از همه «وهابی مسلکان» بر این بوق می دمند و ابن تیمیه را احیاگر این جریان تلقی می کنند و... گویانکه این داعیه داری ها از سوی برخی اندیشوران اهل سنت نیز پذیرفته نشده و آنان از یک سوی به نقد جریان پرداخته اند (ر. ک نمونه را: السلفیه مرحله زمنیه مبارکه لا مذهب اسلامی، محمد سعید رمضان بوطی) و گاه به نقد افکار و آرا و اندیشه های ابن تیمیه (ر. ک، نمونه را: المقالات السنية في كنف ضلالات احمد بن تيميه، عبدالله الهروي) اما کسان بسیاری نیز در جلوه ها و جاذبه های کاذب آن مبهوت بودند و هستند. کتاب یاد شده گزارش و تحلیل سودمند و هوشمندانه ای است از این جریان، آغاز، گسستش، شعارها و چگونگی های آن.

در فصل اول جریان یاد شده تعریف شده است و در فصل دوم، مذهب حنبلی چونان پایه و مایه این جریان به بحث نهاده شده است، و آنگاه زندگانی ابن تیمیه و آرا و اندیشه های او بررسی شده است و سپس سخن محمد بن عبدالوهاب است و حرکت او و پی آمده های آن، رویارویی اهل سنت و شیعه با این جریان فکری. در بخش دوم کتاب گزارش شده است.

بیج کلیات

• تبیان

معاونت پژوهش مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، چاپ اول، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۷۷، ۲۸۰ص، ویزی. «تبیان» مجموعه ای است سودمند و کارآمد که به انگیزه موضوع بندی گفتارها و بیانیه های امام خمینی (ره) سامان می یابد. در این کتاب که مجلد بیست و یکم مجموعه یاد شده را شکل می دهد، در سه بخش موضوعات کلی زیر آمده است: اهمیت و آثار امر به معروف و نهی از منکر، و خوب امر به معروف و نهی از منکر، معروف ها، منکرها، شرایط و خوب امر به معروف و نهی از منکر، مراتب آن، و لزوم رعایت مراتب در امر به معروف و نهی از منکر. کتاب مقدمه ای نیز دارد که در ضمن آن از اهمیت امر به معروف و نهی از منکر و جایگاه آن در تفکر دینی سخن رفته است.

بیج فلسفه و کلام

• السلفية بين اهل السنة والامامة

السید محمد الکثیری، بیروت، الغدیر، ۱۴۱۸، ۷۴۱ص.

«سلفی گری» که اکنون در جهان اسلام کسان بسیاری از آن دم می زنند، داعیه بازگشت به بن مایه های آغازین دین دارد و به دیگر

از منتقدان جدی و هابگیری است. شناخت ابن تیمیه، آشنایی با ابن قیم جوزی، آشنایی با محمد بن عبدالوهاب، آرای ابن تیمیه در عقاید و مسائل هستی‌شناسی تناقض‌ها و تهافت‌های او در این زمینه، دیدگاه ابن تیمیه درباره شفاعت، توسل، زیارت، انحراف از علی (ع) و انکار او فضایل مولی را، مخالفت وی در مسائلی با اجماع مسلمانان بدعت‌ها و انحراف‌های وهابیان و ... از جمله مطالبی است که مؤلف در این کتاب عرضه کرده است.

• تسامح‌آری یا نه؟

جمعی از نویسندگان، چاپ اول، قم، مؤسسه فرهنگی اندیشه معاصر - نشر خرم، ۱۳۷۷، ۳۸۹ ص، وزیری.

تسامح اکنون در شمار نظریاتی است که توجه بسیاری از پژوهشگران را به خود جلب کرده است. این موضوع بویژه در پیوند با اسلام از مباحث مهم اجتماعی و سیاسی امروز است که عالمان از منظرهای مختلف بدان نگریده‌اند. مؤسسه فرهنگی اندیشه معاصر که به نشر پژوهش‌ها و اندیشه‌های گره‌گشای روزآمد همت ورزیده است، آهنگ آن دارد که مجموعه نگاشته‌های در حد مقاله را درباره تسامح و ابعاد آن نشر دهد. و این نخستین مجلد از مجموعه‌ای است که احتمالاً به چهار جلد فراز آید. عناوین برخی از مقالات آن چنین است: در حکمت تساهل، آزادگی و تسامح، جمود در برخورد، تساهل و تسامح دینی، سیمای اسلام، مدارا و غلو در تعصب، دعوت بی چماق، تسامح ما در تمدن انسانی اسلام، روح سماحت در کالبد شریعت، تسامح در اسلام یا در دارالسلام و ...

• پاسخ به شبهات پیرامون ولایت فقیه

علی شیرازی، چاپ اول، قم، دارالصادقین، ۱۳۷۷، ۱۱۳ ص، وزیری.

مؤلف کوشیده است در این مجموعه به برخی از استیوال‌ها و شبهه‌ها درباره ولایت فقیه

پاسخ گوید. مطالب کتاب چنین است: ولایت مطلقه چیست؟ نقش مردم و مشروعیّت و ولایت فقیه، اعتراض به ولایت فقیه، ولایت و استبداد دین و سیاست، حکومت و تکلیف، دین و اعمال ولایت، حکومت اسلامی و دموکراسی، عزل ولی فقیه، رهبری و شورا احکام ولایت دین و سیاست و ...

• بیج قرآن و حدیث

• البلاغه عند المفسرین

رایج دوب، چاپ اول، قاهره، دار الفجر للنشر والتوزیع، ۱۴۱۸، ۵۶۸ ص، وزیری.

قرآن کریم در اوج بلاغت است و بلاغت از جمله جلوه‌های اعجاز و ماندن‌ناپذیری آن. این ویژگی از قرآن کریم را عالمان و مفسران از دیرباز به بحث نه‌ساده و درباره آن و چگونگی هایش قلم زده‌اند. مؤلف در این کتاب کشش‌ها و کوشش‌های مفسران را در جهت برنمودن جنبه‌های بلاغی قرآن تا قرن چهارم گزارش کرده است.

وی ابتدا از بلاغت، چگونگی شکل‌گیری پژوهش‌های بلاغی، نقش قرآن در تطوّر بحث‌های بلاغی بحث کسرسده و آنگاه نمونه‌های عینی این بحث را در آثار مفسران از جمله هود بن محکم هواری، یحیی بن سلام بصری، طبری و ... پی‌گیری کرده است.

• تسهیل الوصول الی معرفة اسباب النزول

خالد عبدالرحمن علی، چاپ اول، بیروت، دارالمعرفه، ۱۴۱۹، ۴۰۷ ص، وزیری.

مؤلف در این کتاب روایات مرتبط با اسباب نزول را از تفسیر طبری و ابن جوزی و قرطبی و ابن کثیر و اسباب النزول نیشابوری و سیوطی گرد آورده و درهم آمیخته، مکررات را حذف کرده و با استناد دقیق به منابع، گزارش کرده است. مؤلف گناه توضیحاتی کوتاه درباره روایات آورده و گاهی نقل‌های تفاسیر یاد شده را با کتاب‌های حدیثی نیز سنجیده است.

• اسلوب السخریة فی القرآن الکریم

عبدالحلیم حنفی، چاپ اول، قاهره، الهیئه المصریه العامه للکتاب، ۴۵۰ ص، وزیری.

ادیان الهی چون در جامعه حضور می‌یافتند و پیامبران چون شعارهای خود را فراز می‌آوردند، معارضان در برابر آنان ایستاده با شیوه‌های گونه‌گون مبارزه می‌کردند تا مگر از گسترش آیین حق جلو گیرند. یکی از آموزنده‌ترین آموزه‌های قرآن برنمودن شیوه‌های مبارزه مخاصمان انبیا در مقابل حق و حقداران رسولان الهی است. «استهزاء»، «تمسخر» از جمله شیوه‌هایی است که معارضان در برابر انبیا به کار می‌گرفتند. مؤلف در این کتاب ابعاد این جریان را باز گفته و چگونگی آن را تحلیل کرده است. انگیزه‌های استهزاء، استهزاء و جنگ روانی، تمسخرهای اجتماعی یهودیان و استهزاء منافقان، مشرکان و تمسخر و ... از جمله عناوین این کتاب است.

• المدخل الی التفسیر

عبد الحمید جُعرانه، چاپ اول، قاهره، مکتبه الزهراء، ۵۴۶ ص، وزیری.

این کوششی است درباره مقدمات فهم قرآن و توضیح و تبیین از برخی مباحث علوم قرآنی و تفسیر در دیدگاه‌های مختلف؛ جمع قرآن و تدوین آن، اصول تفسیر با عناوین بیان قرآن از قرآن، تبیین سنت از قرآن، مدارس تفسیری قرائت‌ها و پیوند آنها با تفسیر، فرق بین تأویل و تفسیر، حذف و تکرار در قرآن، ترجمه قرآن از جمله مباحثی است که در این کتاب آمده است.

• سرالأعجاز

عودة الله منیع القیس، چاپ اول، اردن-بیروت، دارالبشیر-مؤسسه الرساله، ۳۶۸ ص، وزیری.

در بلاغت قرآنی از جمله بحث‌های دلپذیر و ارجمند تبیین چگونگی گزینش واژه‌هاست. برخی از ادیبان و قرآن‌پژوهان معاصر بدین نکته توجه کرده و حقایق بس آموزنده‌ای از

منابع بسیار اختلاف نقل‌ها سنجیده شده و در پانوشت‌ها یاد شده است.

• الصلاة فی الكتاب والسنة

محمدی‌الریشهری، چاپ اول، قم، مؤسسه فرهنگی دارالحدیث، ۱۳۷۶، ۲۵۶ص، وزیری.

این کتاب جمع و تدوینی است از آیات و روایات مرتبط با وجوب نماز، حکمت نماز، نماز قبیل از اسلام، فضیلت نماز، ویژگی‌های نماز، آداب ظاهری و باطنی نماز، آداب رکوع و سجود در نماز، آثار نماز و آثار ترک آن، تعقیبات نماز از جمله عناوین فصول کتاب است. روایات براساس منابع فریقین و با تکیه بر منابع بسیاری گزارش شده است. در پانوشت‌ها افزون بر توضیحاتی درباره بخش‌هایی از متن روایات، به اختلاف نقل‌ها و نیز چگونگی و اسناد گاه توجه شده است.

• مشکاة الأنوار فی غرر الأخبار

الطبرسی-تحقیق: مهدی هوشمند، چاپ اول، قم، مؤسسه فرهنگی دارالحدیث، ۱۳۷۷، ۶۱۶ص، وزیری.

«مشکاة الأنوار» از آثار بس ارزشمند و مهم اخلاقی-روایی است که در ده باب، روایات اخلاقی را گزارش کرده است. ایمان و اسلام، شیعه و چگونگی آنها و آداب شایستگی‌های آنها، محاسن و مساوی اخلاق، آداب معاشرت و ... از جمله عناوین کتاب است.

محقق متن کتاب را براساس نسخه چاپ شده آن و دو نسخه خطی مقابله و تصحیح کرده و آنگاه به منبع‌یابی روایت‌ها پرداخته و متن تصحیح شده را با منابع و مصادر احادیث نیز سنجیده، و اختلاف نقل‌ها را در پانوشت‌ها یاد کرده است و گاه نیز در پاورقی‌ها توضیحاتی درباره متن و سند احادیث آورده است.

در پایان و در صفحه ۵۸۷ عنوان فهرس آمده است، اما جز فهرست آیات و منابع،

درباره ترجمه قرآن، روایی و ناروایی آن.

• تفسیر جامع آیات الأحکام

زین‌العابدین قربانی، چاپ اول، تهران، نشر سایه، ۱۳۷۷، ۳۴۸ص، وزیری.

مؤلف به آهنگ نگاشتن تفسیری جامع از «آیات الأحکام» این مجموعه را رقم می‌زند که پیشتر چهار مجلد آن نشر یافته و به هنگام نشر به اجمال از آنها سخن گفته‌ایم.

این مجلد را مؤلف یکسر به بحث از ولایت فقیه و حکومت اسلامی ویژه ساخته است، و در آن از رابطه دین، سیاست، حکومت و چگونگی انطباق اسلام با مقتضیات زمان، ولایت و حکومت از دیدگاه قرآن، تفسیر «اولوالامر»، شرح و تفسیر روایاتی که به «ولایت فقیه» دلالت می‌کند، نقد و بررسی آرا در این زمینه، پاسخ گفته است.

در پایان اشکالات مطرح شده بر ولایت فقیه است و پاسخ بدان‌ها.

• الحج والعمرة فی الكتاب والسنة

محمدی‌الریشهری، چاپ اول، قم، مؤسسه دارالحدیث الثقافی، ۱۳۷۷، ۴۰۴ص، وزیری.

این کتاب جمع و تدوینی است دقیق، سهل‌الوصول و کارآمد از آیات و روایات مرتبط با حج. در بخش اول آیات و احادیث مرتبط با مکه گزارش شده است و در بخش دوم آنچه مرتبط با مدینه است. فصل اول ویژه حرم است که در آن نام‌های مکه، ویژگی‌های مکه، حدود حرم و آداب دخول مکه و ... گزارش شده است. و در فصول بعدی از مسجدالحرام، بیت‌الله الحرام حج و چگونگی آن و اجبات حج و چگونگی حج‌گزاری پیامبران براساس روایات تبیین شده است.

در بخش دوم، از مدینه‌النبی و فضیلت آن، مسجدالنبی، زیارت پیامبر، زیارت حضرت زهرا، زیارت امامان(ع) و ثواب زیارت آنها بحث شده است. گزارش روایات منابع فریقین دیده شده و در نقل‌ها، ضمن عرضه

قرآن را عرضه کرده‌اند. از جمله بحث‌های مرتبط با این موضوع چگونگی گزینش واژه‌ها با ساختارهای مختلف و از یک ماده است. به مثل از ماده «خ-س-ر» گاه «خسران» آمده است و دیگر گاه «خساره» و بالاخره «خسیر» و ... و یا «نعمت، نَعَمَت، نَعِیم-نَعْمَاء» و ... مؤلف در این کتاب کوشیده است تا رمزها و رازهای این گزینش‌های گونه‌گون را بر نماید. مؤلف در آغاز کتاب از اعجاز قرآن بحث کرده است و از وجوه اعجاز و اعجاز بیانی قرآن.

• المرثه فی القرآن والسنة

خالد عبدالرحمن عک، چاپ اول، دمشق، الحکمه، ۱۴۱۹، ۵۷۸ص، وزیری.

آقای عبدالرحمن علی از مفسران، قرآن‌پژوهان و فقیهان دمشق است و آثار سودمندی را رقم زده است. او در این کتاب در دو بخش شخصیت زن را از دیدگاه قرآن و سنت به بحث نهاده است. در بخش اول از احکام مرتبط با زن در قرآن سخن گفته است و در باب دوم از احکام مرتبط با زن در سنت نبوی.

حقوق والدین در قرآن، حقوق زن در قرآن، آداب اجتماعی زن در قرآن، چگونگی پوشش و رفتار و رویارویی مردان با زنان در آیات قرآن و احکام طلاق در قرآن از جمله بحث‌های این کتاب است.

• ام القرآن والسبع المثانی

ابراهیم احمد شلیبی، چاپ اول، مصر-طنطا، دارالبشیر، ۱۴۱۸، ۴۲۵ص، وزیری.

تفسیری گسترده درباره سوره حمد که جنبه فقهی آن غالب بر جنبه‌های دیگر است. مؤلف در این کتاب از نام‌های سوره حمد، مانند ام القرآن و سبع المثانی، سخن گفته است و آنگاه به مکی و یا مدنی بودن پرداخته و ذکر کرده است که سوره حمد مکی است. مذاهب مختلف در چگونگی قرائت از دیگر مباحث کتاب است؛ همچنین بحثی کوتاه

فهرست دیگری در کتاب نیست.

• رساله فی بیان استجابة الدعاء

السید ابن الحسن الطباطبایی، چاپ اول، قم، مؤسسه الامام الهادی (ع)، ۱۳۷۶، ۹۳ ص، رقمی.

رساله‌ای است کوتاه درباره چگونگی دعا و استجابات آن و شرایط استجابات. محققان کتاب را براساس نسخه موجود در کتابخانه آیت الله العظمی نجفی مرعشی تصحیح کرده و آیات و روایات و اقوال متن را منبع یابی کرده‌اند و در پانوشت‌ها گاه توضیحاتی در تبیین مطالب متن آورده‌اند و در مقدمه‌ای درازدامن از شرح حال، آثار و سوانح زندگانی حکیم سخن گفته‌اند.

• فقه و حقوق

• تحقیق عن مسألة الغناء (الموسیقی)

فی نظرة الشیخ الأعظم المحقق الأنصاری

محمد هادی معرفت، کنگره جهانی دوستمین سالگرد تولد شیخ انصاری، ۱۳۷۳ ش، ۲۹ ص.

مؤلف در این رساله به بحث از حکم و موضوع غنا از نظر شیخ انصاری و نقد و بررسی آن پرداخته است.

مؤلف می‌نویسد: شیخ انصاری از نظر حکم معتقد است که غنا حرمت ذاتی ندارد و تنها عناوین دیگری از قبیل «لهو» و «باطل مضر» است؛ پس ملاک حرمت نزد شیخ انصاری عنوان «لهو مضر» است. و پس از نقل کلمات اهل لغت غنا را تعریف می‌کند.

سپس به بررسی دلیل کسانی پرداخته که حرمت غنا را ذاتی می‌دانند و گوید: تنها دلیل آنان روایاتی است که قول زور را به غنا تفسیر نموده است. سپس در پاسخ می‌گوید این روایات مطلق غنا را نمی‌گوید، بلکه غنایی که مشتمل بر کلام باطل باشد. در این بخش نویسنده کتاب با عقیده شیخ انصاری کاملاً موافق است.

سپس به بررسی موضوع غنا از نظر شیخ

انصاری پرداخته و گوید: شیخ معتقد است که غنا خارقاً همیشه همراه با لهو و باطل است و هیچ‌گاه از عناوین حرام منفک و جدا نیست، ولی اگر بر فرض غنایی وجود داشت که لهوی نبود شیخ انصاری آن را حرام نمی‌داند.

مؤلف کتاب در این جا به شدت با شیخ انصاری مخالفت ورزیده، می‌گوید: از قدیم گفته‌اند «فقیه در حدس خود متهم است» و شیخ انصاری نیز در شهرهای مذهبی دزفول و کاشان و نجف اشرف می‌زیسته و اطرافیان او فقط عده‌ای از مؤمنین و طلاب بوده‌اند، پس حدس او مطابق با واقع و خارج نیست؛ علاوه بر آنکه شیخ هیچ شهادی بر این حدس خود ندارد مخصوصاً که اگر غنا مساوی با لهو و باطل مضر باشد. در این صورت هرگز قابل تخصیص و استثناء نیست، در حالی که یقیناً غنا در بعضی موارد تخصیص خورده است و همین تخصیص دلیل است که غنا مساوی با باطل مضر نیست. همچنین احادیث مدح تحسین صوت و نیز ترجیح صوت را دلیل قرار داده که غنا در قراءات قرآن جایز است.

سپس به بحث از ماده پرداخته که آیا محتوای کلام در غنا بودن یا نبودن صوت تأثیری دارد یا خیر.

به هر حال این کتاب به رغم حجم اندک آن حرف‌های جدید و مهم و نکته‌های دقیق فقهی دارد.

• قواعد فقهی - بخش قضایی

سید مصطفی محقق داماد. چاپ اول، تهران، مرکز نشر علوم اسلامی ۱۳۷۷، ۲۶۷ ص، وزیری.

مؤلف پیشتر قواعد فقهی بخش مدنی را در دو جلد منتشر کرده بود و اکنون جلد سوم را در پیش روی داریم در بخش قضا.

مؤلف در بخش اول کتاب از آیین قضاء در تمدن اسلامی سخن گفته است و در بخش دوم از آیین دادرسی و منابع آن در روزگار

رسول الله (ص)، خلفا و روزگار امویان و عباسیان. و در ادامه آن از شرایط و صفات قضایی و بالاخره از قضاوت در ایران از روزگار مغول تا پس از انقلاب اسلامی و در پایان بررسی ادله اثبات دعوی.

آنگاه فصل‌های بعدی است با بخش‌های مختلف و در تبیین توضیح قواعد فقهی-قضایی. قاعده بینه، قاعده اقرار، قاعده من ملک، ولایت حاکم بر ممتنع قاعده دادرسی غیابی، در بحث از همه این قواعد ابتدا اصل بحث و تعریف مسأله روشن می‌شود و آنگاه مدارک آن گزارش می‌شود، سپس ابعاد آن و در پایان نکات مرتبط با آن.

از جمله برجستگی‌های این اثر مطالعه گسترده مؤلف و سامان بخشی به مباحث به گونه‌ای تطبیقی با فقه اسلام و نیز دستگاه‌های حقوقی دیگر است.

مؤلف که از حقوق دانان برجسته کشور و از دانش‌آموختگان حوزوی است، با اشراف به بحث در منابع دینی و افزون بر آن حقوقی ایرانی و غربی و... توانسته است اثری خواندنی ارائه دهد.

• تاریخ و شرح حال

• تاریخ مختصر ادبیات ایران

عباس اقبال آشتیانی، چاپ اول، تهران، نشر هما، ۱۳۷۶، ۲۱۰ ص، وزیری.

اقبال آشتیانی از پژوهشگران و مؤلفان بلندآوازه این دیار است، و آثارش به دقت و استواری مشهور. وی آهنگ آن داشته است که تاریخ ادبیات فارسی را از کهن‌ترین روزگاران تا دوره معاصر به گونه‌ای فشرده در شش دوره بنگارد (ص ۱۰۸)، اما فقط به نگارش دوره اول از آن شش دوره یعنی تا ظهور غزنویان توفیق می‌یابد. مؤلف ابتدا از ادب، اقسام، فواید و اهمیت آن سخن گفته است و آنگاه از ادبیات در دوره هخامنشی، در دوران سلوکی و اشکانی ساسانی، زبان‌های دوره ساسانی و سپس ادبیات ایران

بعد از اسلام.

آغاز شعر فارسی، قدیمی ترین اشعار و اولین شعرای فارسی، آغاز نثر فارسی شعرای عصر سامانی، شاعران قبل از قرن پنجم هجری، نثر و نثر نویسندگان و معرفی پاره ای از متون ادب فارسی از جمله مطالبی است که در این نوشتار کوتاه و سودمند آمده است. کتاب براساس نسخه دست نوشت آن و به همت آقای میرهاشم محدث تصحیح و نشر یافته است.

• ابی بن کعب

شحات السید زغلول، چاپ اول، قاهره، الهيئة المصریه العامه للکتب، ۳۶۵ص، وزیری.

این کتاب پژوهشی است درباره ابی بن کعب، شخصیت، تفسیر، مدرسه تفسیر و قرائت مصحف وی سامان یافته است.

زندگانی ابی بن کعب، ابی و حجیت نص قرآن، ابی و قرائت قرآن، ابی و حفظ قرآن، ابی و کتبات قرآن، ابی و حدیث، ابی در محضر رسول الله (ص)، مدرسه تفسیر ابی در مدینه، شاگردان ابی، مصاحف قرآن و مصحف های شهرها و آبادی ها، چگونگی مصحف ابی از جمله عناوین و فصول این کتاب است.

• سیری در زندگانی امیر المؤمنین (ع)

سید حسن امین، ترجمه رضا رجب زاده، انتشارات رستگار، مشهد، ۱۳۷۷، ۲۳۲ص، رقیعی.

این کتاب مجموعه ای است از مقالاتی که تنی چند از متفکران در تبیین و تفسیر زندگانی، سیره و مواضع امام علی (ع) نگاشته اند. این مقالات در مجموعه ارجمند «دائرة المعارف الاسلامیه الشیعیه» به چاپ رسیده است. مباحث کتاب با گزارش چگونگی وفات ابوطالب (ع) آغاز شده و آنگاه با گزارش فرزندان امام (ع) و همراهی مولی با پیامبر (ص) و ... ادامه یافته است. صفات امام (ع)، سیاست علوی، مبانی و شیوه های

سیره امام (ع) و تبیین ابعاد حاکمیت امام (ع)، چگونگی شکل گیری جنگ های روزگار امام (ع) و پی آمده های آن، خطبه های امام (ع) در نهج البلاغه و آموزه های طرح شده در نهج البلاغه، از جمله مباحث خواندنی این کتاب است.

در بخش دیگری از کتاب با عنوان «شیعه و جایگاه آن در میان فرق اسلامی» از شیعه و چگونگی شکل گیری آن سخن رفته و از سیر تشیع در تاریخ بحث شده است و در بخشی از آن به نقد دیدگاه های کسانی چون احمد امین درباره تشیع پرداخته و نقد شده است.

• تاریخ آثار نجومی در دوره عثمانی ج ۱ و ۲

به زبان ترکی و با عناوین انگلیسی

احسان اوغلو، رمضان چچن، جواد ایزقی، جمیل آکینار، احسان فضل اوغلو. استانبول، مرکز مطالعات تاریخ، فرهنگ و هنر اسلامی، ۱۹۹۷.

کتاب نتیجه ده سال تحقیق در چهارچوب پروژه وسیع تحقیقاتی مرکز مزبور درباره تاریخ علوم در جهان اسلام است. هدف این پروژه نشان دادن و معرفی مشارکت دانشمندان مسلمان در پیشبرد دانش در حوزه های مختلف علمی در طول سده های گذشته است. این پروژه از روزهای نخست فعالیت مرکز، برای پوشش دادن به همه شاخه های علوم طبیعی و ریاضی تا آنجا که ممکن بوده، فعالیت داشته و به سلسله شرح حال هایی از فهرست نگاران آثار علمی رشته های گوناگون منجر شده است.

نخستین مرحله این پروژه به مجموعه آثار نجومی می شود که در دوره عثمانی (۱۹۲۲-۱۲۹۹) نوشته شده است. مجموع دستاوردها درباره تاریخ آثار علمی دوران عثمانی در دو جلد چاپ شده است.

مباحث کتاب شامل معرفی فضای فرهنگی و علمی که در سایه حکومت سلجوقیان آناتولی به وجود آمده بود، تلاش و فعالیت مدرس ها، بیمارستان ها، حاکمان علاقه مند

به دانش، مراکز علوم نجوم، آثار پاره ای از منجمان آن دوره، تأثیر مدرسه نجومی مراغه در سلجوقیان و عثمانیان، کارهای منجمانی که همزمان یا قبل از عثمانی ها در خارج از حوزه جغرافیایی عثمانیان یا بیرون از نفوذ فعالیت های عثمانی زندگی می کردند و نیز مؤسسات نجومی دوره عثمانیان، است.

کتاب به دو بخش اصلی تقسیم می شود. بخش نخست به معرفی آثاری می پردازد که نویسندگان آن شناخته شده اند و از قدیمی ترین آثار تاکنون بر پایه تاریخ نشر، تنظیم شده است. این بخش شامل شرح حال ۵۸۲ نویسنده است.

بخش دوم آثار نویسندگانی را در بر دارد که نویسندگان آنها ناشناسند.

مجموعه آثار منجمان که در این کتاب گزارش شده اند ۲۴۳۸ است. کتاب ده نوع نمایه و فهرست دارد. اکثر مقالات در جلد اول است و جلد دوم شامل نمایه ها و فهرست هاست.

امید است این پژوهش ژرف درباره تلاش های علمی در ارتباط با نجوم در دوره عثمانی، خلأیی را که در پژوهش های تاریخ علم و فرهنگ وجود دارد، پر کند.

• خردفریبی و آموزش

(مطالعات اسلامی قرن هفدهم در لندن)

ج. ج. تومر. لندن، گلرندم، آکسفورد، ۱۹۹۶، ۳۸۱ص.

با توجه به پوشش وسیع و گسترده این پژوهش و تکیه اصلی بر منابع اولیه، خلأ آگاهی از مطالعات اسلامی در عصر طلایی یعنی از قرن شانزدهم تا هفدهم میلادی را پر کرده است. پژوهش غالباً بر منابع اصلی از قبیل: دست آورد، همکاری و دیگر آثار دانشوران در حوزه پژوهش های اسلامی تکیه دارد و توسط منابع دست دوم از قبیل شرح حال دانشمندان و نخستین پژوهش ها درباره موضوع مورد بحث، تأیید شده است.

نویسنده با نگاه گذرا به پس زمینه های قرون وسطی، عوامل اصلی علاقه قابل توجه به

مطالعات اسلامی در انگلستان را - که از اواخر قرن شانزدهم شروع شده - تبیین کرده است. در ضمن خلاصه‌ای از پیشرفت‌های همگون در دیگر کشورهای اروپایی در دوره مورد پژوهش را می‌آورد. هدف و محدوده اصلی کار وی قرن هفدهم انگلستان است و مراکز عمده‌ای که مطالعات اسلامی در آنها شکوفایی داشته از قبیل کمبریج، آکسفورد و دیگر دانشگاه‌ها و نیز تلاش دانشمندان مهمی که در این حوزه پیشگام بودند. نویسنده در پی ارائه شرح حال دانشوران نیست، بجز چند شخصیت برجسته از قبیل راکوک و Greaves† که شرح حال آنان به طور دقیق تبیین نشده است. در این پژوهش مهم‌ترین گفتار، درباره‌ی توسعه و وفور کتب ادبی و مجموعه‌های عربی و دیگر نسخ اصلی در کتابخانه‌های انگلیسی در دوره مورد بحث است. دو فصل اخیر کتاب بحث و گفتگو درباره‌ی علل کاهش مطالعات اسلامی در انگلستان و دیگر کشورهای اروپایی در سده هیجدهم است.

کتاب اطلاعات گرانقیمتی در بر دارد و درباره‌ی پیشرفت آگاهی در اروپا درباره فرهنگ اسلامی راهگشاست؛ موضوعی که قبلاً اطلاعی درباره‌ی آن وجود نداشت. تومر (Toomer) استاد دانشگاه ممتاز تاریخ ریاضیات دانشگاه براون و وابسته به کرسی تاریخ علوم دانشگاه هاروارد است.

• فصل صبر

حمید بصیرت منش، چاپ اول، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۷۷، ۲۲۸ ص، رقعی.

مجموعه‌ای است از خاطره‌های پزشکان امام خمینی (ره) و منسوبین آن بزرگوار از روزهای بیماری وی. حجت‌الاسلام والمسلمین حاج سید احمد خمینی (ره)، دکتر ایرج فاضل، دکتر علی اشراقی، دکتر سید محمد سیادتی از جمله کسانی هستند که خاطرات آنها در این مجموعه آمده است.

• امام و دفاع مقدس

مجموعه‌ای از خاطره‌ها. چاپ اول، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۷۷، ۱۵ ص، رقعی.

بخش اول از مجموعه خاطرات رزمندگان است که پس از ویرایش و نزدیک ساختن زبان گفتاری به نگارش با عنوان (یادها) نشر یافته است. در این مجموعه تلاش بر این است که رزموران و حاضران در جبهه‌ها از خاطراتی بگویند که به گونه‌ای مرتبط با امام (ره) بوده است. این مجموعه، بسیار خواندنی است و نشانی از صلابت، استواری، شکست‌ناپذیری، تدبیر دقیق در اوج دشواری‌ها، و حق‌نگری و حق‌گرایی امام (ره) - رحمت بی‌کران الهی بر آن روح منور باد.

• خمینی در انقلاب

محمد جواد مرادی‌نیا. چاپ اول، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۷۷، ۷۶۴ ص، رقعی.

در این کتاب مؤلف بر اساس خاطرات شاهدان عینی و مشاهدات خود و اسناد موجود در ساواک رخدادهای انقلاب اسلامی در خمین - زادگاه رهبر کبیر انقلاب اسلامی امام خمینی (ره) - را از سال ۱۳۴۰ تا ۱۳۵۷ گزارش کرده است.

«خمینی در انقلاب» روایتی است دست‌اول از رخدادهای انقلاب اسلامی در خمین که باید آن را یکی از نمونه‌های شایسته و دقیق «تاریخ محلی» دانست. کتاب در دو بخش سامان یافته است، بخش اول حوادث ۱۳۴۰ تا ۱۳۵۵ با عناوین، از درگذشت آیت‌الله بروجردی تا تحریم عید نوروز حوادث ۱۳۴۲، تبعید امام و پی‌آمدهای آن، زندگی و شهادت حجت‌الاسلام سید کاظم قریشی، شکل‌گیری محفل‌های انقلابی. بخش دوم گزارش حوادث ۱۳۵۵-۱۳۵۷ با عناوین فصول: گرایش وسیع جوانان به مسجد، در انتظار طوفان، مبارزه، مقاومت، پیروزی، بهمن طلوع خورشید از غرب.

• ادبیات

• ادبیات انقلاب، انقلاب ادبیات

جمعی از نویسندگان. چاپ اول، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۷۷، ۲۶۸ ص، وزیری.

در مهرماه سال جاری (۱۳۷۷) کنگره‌ای به انگیزه ارزیابی ادبیات معاصر و به عنوان تأثیرپذیری آن از مرجعیت دینی و درک پرتوهای روش و اندیشه امام خمینی (ره) در گستره ادب معاصر سامان می‌یابد. به این کنگره بیش از صد مقاله علمی فرستاده می‌شود که این مجموعه گزیده‌ای است از آن مقاله‌ها و عناوین برخی از مقاله‌ها بدین قرار است: بازتاب قیام مردمی پانزده خرداد ۴۲ در ادبیات معاصر، امام خمینی و ادبیات عرفانی، سایه سبک‌های هنری بر غزل عصر انقلاب، انقلاب اسلامی و ادبیات عامیانه تأثیر انقلاب اسلامی و جنگ تحمیلی بر ادبیات داستانی.

• باغ ستاره‌ها

جمعی از نویسندگان. چاپ اول، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۷۷، ۵۰۴ ص، رقعی.

«باغ ستاره‌ها» عنوانی است زیبا برای مجموعه‌ای از قطعات و مقالات ادبی در ستایش و رثای امام خمینی (ره). مقالات و قطعه غالباً با نثری روان، شگوه‌مند و احساسی به قلم آمده است و همه نشانگر حضور شگرف آن عزیز از دست‌رفته در اعماق جهان این امت است. بواقع این نویسندگان این همه را از جان و دل و ذهن و زبان همگان گفته‌اند. سوزشی که در مقالات و قطعه‌های مرتبط با رثای امام (ره) است، بسی دلپذیر و جانسور است و نشانی از تپیدن قلب‌ها و به اشک نشستن چشم‌ها و ...

• بررسی لغت‌نامه دهخدا

رضا استادی. چاپ اول، قم، ارزشمند، ۱۳۷۷، ۱۸۴ ص، رقعی.

در این کتاب مطالب لغت‌نامه دهخدا در ذیل

اجتماعی، احیای تفکر دینی از منظر جامعه‌شناسی سیاسی سخن رفته است.

*

تدوین، چاپ و نشر مجموعه‌ای با عنوان «میراث اسلامی ایران» حرکتی بود ارزشمند در جهت بازآفرینی و نشر برخی از رساله‌های خرد فرهنگ اسلامی. بیشتر مجلدات متعددی از آن را معرفی کرده‌ام. اکنون فهرست شماره‌های ۶-۱۰ را برای آشنایی و اطلاع محققان یکجا می‌آوریم و یادآور می‌شویم که این مجموعه گرانقدر پس از شماره دهم دیگر نشر نخواهد یافت.

آینه پژوهش

• فهرست رساله‌های جلد ششم

۱. المعتمد من مذهب الشيعة الإمامية. شیخ سدیدالدین محمود بن علی حمصی رازی (۴). به کوشش محمدرضا انصاری قمی، ص ۱۱-۳۴.
۲. رساله فی علم الکلام. نوشته یکی از متکلمین قرن نهم هجری. به کوشش محمد رضا انصاری قمی، ص ۲۵-۴۷.

چهار رساله اعتقادی:

۳. رساله (واجب الاعتقاد علی جمیع العباد) از علامه حلی (ره).
۴. رساله (عقیده محمد بن مکی) از شهید اوکل (ره).
۵. رساله (فی بیان ما یجب اعتقاده فی مذهب الامامیه) از متکلمی گمنام.
۶. رساله (رساله فی العقیده) از محقق حلی (ره). به کوشش محمدرضا انصاری قمی، ص ۴۷-۶۹.

۷. رساله شکوایه. سید ذاکر بفرویی. به کوشش حسین مسرت، ص ۷۰-۸۱.
۸. برگی از تاریخ زنجان. برگزیده از کتاب سرگذشت یک ساله. نگارش مرحوم آیت الله العظمی حاج سید احمد حسینی زنجان (فد) ۱۰ ذی قعدة الحرام ۱۳۳۱-۱۰ ذی قعدة الحرام ۱۳۳۲. انتخاب و تنظیم

است، و عناوین برخی از مقالات آن بدین قرار است: احیای تفکر ظلم‌ستیزی و عدالتخواهی اسلام در اندیشه سیاسی امام خمینی، امام خمینی و احیای شخصیت زن مسلمان، اسلام، زن، فمینیسم به قرائت امام خمینی، امام خمینی محیی حکومت اسلامی، جامعه‌شناسی زن در مقایسه با مرد در دیدگاه امام خمینی، نظریه امام خمینی، احیای بندگی در پایان قرن بیستم، احیای شخصیت زن از دیدگاه امام خمینی، امام خمینی و احیای انتظار فرج، امام خمینی و احیای نماز جمعه، مقایسه میان الهیات آزادیبخش و جهاد امام خمینی و ...

• مجموعه مقالات ج ۳

جمعی از نویسندگان. چاپ اوک، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۷۷، ۴۹۱ ص، وزیری.

مجلد سوم از مجموعه مقالات ارائه شده در کنگره یاد شده است. عناوین برخی از مقالات آن بدین قرار است: رهیافتی بر روش شناسی احیاء دین، درآمدی بر الگوی نوین مرجعیت و رهبری، انقلاب ادبی در پرتو مکتب امام، رویکرد غرب نسبت به پدیده بنیادگرایی اسلامی، امام خمینی و اندیشه پیوند حوزه و دانشگاه، موقعیت آینده اسلام و دیگر ادیان در صحنه بین‌المللی، رسالت بین‌المللی انقلاب اسلامی و ...

• تأملی بر احیاء تفکر دینی

گفتگوها. چاپ اوک، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۷۶، ۱۶۰ ص، وزیری.

این مجموعه نیز از آثار کنگره یاد شده است. در این مجلد گفتگوها و میزگردها در موضوع کنگره گزارش شده است.

در این گفتگوها از مفهوم «احیاء تفکر دینی و اصلاح تفکر دینی» نقش امام در احیاء تفکر دینی. جایگاه مردم در نظام اسلامی در منظومه فکری امام، احیاء تفکر دینی از منظر فقه سیاسی، احیای فکر دینی در واقعیت

هشت عنوان بررسی شده و ناراستی‌های آن نموده شده است. غلط‌های واضح و مطالب نادرست، تجلیل از افراد خائن، معرفی‌های بد و یا نارسا از شخصیت‌های دینی شناخته شده، یادکرد مطالبی که به عقیده صریح شیعه درست نیست، مطالب زننده راجع به بنیادهای دینی، تجلیل از حاکمان ستم‌پیشه، زیاده‌گویی نامناسب درباره بهائیت و یادکرد اشعار ناروا و ناهنجار ذیل همه این عناوین موارد عیناً آورده شده و موارد آدرس داده شده است.

تبیح مجموعه‌ها

• مجموعه مقالات ج ۱

جمعی از نویسندگان. چاپ اوک، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۷۷، ۶۳۸ ص، وزیری.

در خرداد ماه سال ۱۳۷۶، و در هشتمین سالگرد ارتحال حضرت امام خمینی رضوان الله علیه مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره) برای شناسایی و شناساندن آرا و اندیشه‌های امام (ره) کنگره‌ای بین‌المللی برگزار کرد با عنوان «امام خمینی و احیای تفکر دینی». حضور عالمان، متفکران و اندیشوران در این مجمع چشم‌گیر بوده است. آنان موضوع یاد شده را از زوایای مختلف و از منظرهای گونه‌گون به بحث نهاده‌اند، احیاء تفکر دینی از منظر تحول گفتمان ترقی در ایران معاصر، احیای «هویت اسلامی» در نهضت امام خمینی، امام خمینی و احیای اندیشه جامعیت دینی، نقش امام خمینی در احیای اندیشه انتظار، امام خمینی و احیای سنت‌های مذهبی، امام خمینی و احیای تفکر فقرستیزی و عدالتخواهی اسلامی و ... از جمله عناوین مقالات این مجموعه است.

• مجموعه مقالات ج ۲

جمعی از نویسندگان. چاپ اوک، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۷۷، ۵۲۴ ص، وزیری.

مجموعه دوم از مقالات کنگره یاد شده

۲۰. شهر آشوب همدانی. میرزا محمد شفیع همدانی. به کوشش ایرج افشار، ص ۶۰۵-۶۵۲.
- سه رساله فلسفی در ردّ بر شیخیه:
۲۱. رساله الردّ علی عقائد الشیخیه.
۲۲. محاکمه بالحجة والبرهان الی من له قلب و عینان و مکالمه بالعدل والاتقان لأولی الافئدة والایقان.
۲۳. رد عقاید شیخ احمد احسائی. مولی حسن بن عبدالرحیم مراغی. به کوشش محمود طیار مراغی، ص ۶۵۳-۶۶۸.
۲۴. نظم المحاسن والغرر فی شمائل نبینا سید البشر. العلامة ابن الحاج. ضبط نصّه و قدم له و وضع فهرسه أسعد الطیب، ص ۶۶۹-۶۸۲.
- دورسالة نوروزیه:
۲۵. رساله نوروزیه. آقازسی قزوینی.
۲۶. رساله نوروزیه. محمد باقر خاتون آبادی. به کوشش رسول جعفریان، ص ۶۸۳-۷۱۲.
۲۷. وقفنامه مدرسه علمیه امام صادق کرمانشاه (عمادالدوله سابق). به کوشش اسماعیل محمدی، ص ۷۱۳-۷۱۸.
۲۸. تحقیق در مقبره صدرالدین حموی. محمد حسن خان مراغی اعتماد السلطنه. به کوشش محمد سلیمان ساوجی، ص ۷۱۹-۷۲۷.
۲۹. گزیده رساله خرنامه. به کوشش مهدی ارجمند، ص ۷۲۹-۷۳۸.
۳۰. بزم غریب (سفرنامه مکه). به کوشش محمد مهدی معراجی، ص ۷۳۹-۸۰۳.
۳۱. فوائد معزیه. ابوبکر عبدالله بن احمد اسفرزی. به کوشش ایرج افشار، ص ۸۰۵-۸۱۴.
- فهرست رساله‌های جلد هفتم
۳۲. رساله در ردّ بر جماعت صوفیان. علی قلی جدیدالاسلام (پدر آنتونیو دوززو پرتغالی). به کوشش رسول جعفریان، ص ۱۱.
- سید محمد جواد شبیری، ص ۸۳-۱۲۶.
۹. رساله خیر الامور. آیت الله احمد زنجانی. به کوشش رسول جعفریان، ص ۱۲۷-۱۷۴.
۱۰. رد بر رد قوانین الاصول. میرزا ابوالقاسم بن حسن گیلانی قمی متوفای ۱۲۳۱. به کوشش سید مرتضی سیفی، ص ۱۷۵-۲۲۵.
۱۱. مصائب العلماء. در شرح احوال آخوند ملا محمد حسین همدانی. تلخیص و تحریر محمود عالمی، ص ۲۲۷-۲۷۳.
۱۲. متن فارسی نزهة الزاهد. به کوشش رسول جعفریان، ص ۲۷۵-۳۴۰.
۱۳. دو وقفنامه از دوزن. زبیده بیگم و گوهر شاه. به کوشش نزهت احمدی، ص ۳۴۱-۳۵۸.
۱۴. منتخب عقد الجمان فی حوادث الزمان. مفلح بن حسن الصیمیری. به کوشش منصور داداش نژاد، ص ۳۵۹-۳۹۸.
۱۵. رساله در اثبات لزوم وجود مجتهد در عصر غیبت. شیخ علی نقی کمره‌ای. به کوشش سید ابوالحسن مطلبی، ص ۳۹۹-۴۳۰.
۱۶. تنزیه القمیین عن المطاعن. ابوالحسن بن محمد طاهر شریف عاملی. به کوشش رسول جعفریان، ص ۴۳۱-۴۶۰.
۱۷. فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه راجه محمودآباد لکهنو. علی صدرائی نیا، ص ۴۶۱-۴۹۸.
۱۸. راپورت مملکت خراسان با بعضی ملحقات آن. سیاحت بنده در گاه عالم پناه حاجی محمد میرزای مهندس در ارض اقدس. به کوشش قدرت الله روشنی، ص ۴۹۹-۵۸۱.
۱۹. کتابچه ثبت قرآنها فی نفیس خطی و کتب ادعیه کتابخانه حاج میرزا محمد حسین خان سپهسالار. گردآورنده حاج سید محمد بقاء اصفهانی «شرف المعالی». به کوشش سید محمود مرعشی نجفی، ص ۵۸۳-۶۰۴.
۳۳. زرندیه، داستان نظارت مأمورین شیوه تریاک در زرنند کرمان در قالب طنز به شیوه موش و گربه زاکانی به کوشش رسول جعفریان، ص ۵۵.
۳۴. احوال آیت الله میرزا حسین سبزواری. به قلم خودش روایت مرحوم معلم حبیب آبادی. به کوشش رسول جعفریان، ص ۷۱.
۳۵. رساله فی بیان حکم شرب التتن و القهوة. محمد بن الحسن الحر عاملی. به کوشش رسول جعفریان، ص ۸۱.
۳۶. رساله در اخلاق. اقسام مدرکات، منطق، الهیات و نجوم، مؤلف مجهول (تألیف در نیمه دوم قرن ششم تا نیمه اول قرن هفتم). به کوشش الهه روحی دل، ص ۹۳.
۳۷. اجازة الحاج محمد زمان الاصفهانی. تحقیق: محمد السماوی الحائری، ص ۱۵۵.
۳۸. اشعار نصرت رازی، شهاب سمنانی و حمزه کوچک ورامینی، همراه با رساله منثور امامیه. به کوشش ایرج افشار، ص ۱۸۹.
۳۹. حالات و اخبار دارالعلم شیراز و سفر به اصفهان. میرزا جان شیرازی. به کوشش ایرج افشار، ص ۲۴۱.
۴۰. سفرنامه اصفهان، قم و طهران، میرزا صالح شیرازی. به کوشش ایرج افشار، ص ۲۵۵.
۴۱. دیوان علی نقی کمره‌ای. دکتر ابوالقاسم سری، ص ۲۸۵.
۴۲. مونس الابرار در رد صوفیان. شیخ الاسلام ملا محمد طاهر قمی. به کوشش محمدرضا ارجمند، ص ۴۲۳.
۴۳. اشعریان قم. محمد علی معلم حبیب آبادی. به کوشش ناصر باقری بیدهندی، ص ۴۳۹.
۴۴. فهرست صد و چهار نسخه خطی. علی صدرائی خوئی، ص ۴۶۳.
۴۵. سفرنامه عتبات. امین الشرع خوئی. به کوشش علی صدرائی خوئی، ص ۴۸۹.

۴۶. پنج رساله اعتقادی. به کوشش محمدرضا انصاری قمی، ص ۵۳۱.

۴۷. زندگینامه دوازده امام در المقصد الاقصی فی ترجمه المستقصی. کمال الدین حسین خوارزمی. به کوشش ابوالفضل حافظیان، ص ۵۷۹.

۴۸. نضرة الناظرین و نزهة الباصرین. العالم الفاضل السيد اسماعیل التکابنی رحمه الله. اعداد الشيخ احمد محمدرضا الحائری، ص ۶۵۵.

۴۹. هفتاد و سه نسخه با ارزش در کتابخانه وزیر یزد. حسین مسرت، ص ۷۳۱.

۵۰. سفرنامه کربلای معلی. علی نائینی صفاء السلطنة. به کوشش صادق برزگر، ص ۷۵۱.

۵۱. راههای سیستان. به کوشش منصور صفت گل، ص ۷۶۹.

۵۲. اللمعة التاريخية فی بیوتات کربلاء و الغاضریة. العلامة الأديب الشيخ محمد علی القصیر الحائری. اعداد الشيخ أحمد محمدرضا الحائری، ص ۸۱۱.

۵۳. شرح حال میرزا محمد حسن زنوزی و معاصران وی. از مؤلفی ناشناخته. به کوشش علی رفیعی علامرودشتی، ص ۸۵۵.

• فهرست رساله های جلد هشتم

۵۴. التحفة الجلالية فی أنساب الطالبیة. علامة نسابه سید جمال الدین أحمد بن علی بن عنبه حسنی. به کوشش سید محمود مرعشی نجفی، ص ۱۳-۱۲۳.

۵۵. نخبة الزهرة الثمينة فی نسب أشرف المدينة. للعلامة النسابة السيد علی بن الحسن بن شذقم الحسيني. به کوشش السيد مهدی الرجائی، ص ۱۲۴-۱۴۱.

۵۶. ترجمه منظوم روضه الشهداء یا داستان سوزناک کربلا. سراینده روحانی و شاعر بلندپایه کُرد عبدالله زیور. به کوشش رسول جعفریان، ص ۱۴۳-۲۳۶.

۵۷. رساله ای درباره حروف قرآن و إعجاز

آن. فیاض. به کوشش جویا جهانبخش، ص ۲۳۷-۲۵۵.

۵۸. احتجاجاتی در استرآباد. فیاض. به کوشش جویا جهانبخش، ص ۲۵۶-۲۹۵.

۵۹. صد و یک سخن منظوم عبادل. به کوشش جویا جهانبخش، ص ۲۹۷-۳۱۶.

۶۰. رساله سیر و سلوک. صدرالدین قونوی. ترجمه عبدالغفور لاری، به کوشش حامد ناجی اصفهانی، ص ۳۱۷-۳۳۲.

۶۱. وجوب حکومت میرزا محمد نائینی. به کوشش علیرضا دستگردی، ص ۳۳۳-۳۴۸.

۶۲. پهلویات و رباعیات شیخ علی نقی کمره ای. علی نقی کمره ای. به کوشش دکتر سید ابوالقاسم سرّی، ص ۳۴۹-۳۸۰.

۶۳. تذکرة المعاصرین. میرزا ابوالقاسم امین الشرع خوئی. به کوشش علی صدرائی خوئی، ص ۳۸۱-۴۲۷.

۶۴. شصت و هفت نسخه خطی نفیس در یزد. سید محمد کاظم مدرسی، ص ۴۲۹-۴۶۶.

۶۵. قواعد العقائد أو الرسالة الإعتقادية. خواجه نصیرالدین الطوسی. به کوشش محمدرضا انصاری قمی، ص ۴۶۷-۴۹۸.

۶۶. الإعتقادات. علی بن حسن بن علی بن شذقم. زین الدین الحسيني المدني. به کوشش محمدرضا انصاری قمی، ص ۴۹۹-۵۰۸.

۶۷. غنية المكلفين في اصول الدين. متکلمی گمنام از قرن هشتم هجری. به کوشش محمدرضا انصاری قمی، ص ۵۰۹-۵۱۲.

۶۸. أرجوزة في شرح «الياقوت» في علم الكلام. شهاب الدین اسماعیل ابن العودی الأسدي الحلبي. به کوشش محمدرضا انصاری قمی، ص ۵۱۳-۵۳۳.

۶۹. آگهی شهان از تاریخ جهان یا سالشمار تاریخ ایران (بخش رخدادهای سالهای ۱۱۹۴-۱۳۴۴ق) «دوره قاجاری». میرزا حسن خان جابری انصاری. به کوشش رسول

جعفریان، ص ۵۳۵-۶۲۶.

۷۰. علما و مزارات سمرقند. مؤلف؟. به کوشش م. ارجمند، ص ۶۲۷-۶۵۱.

۷۱. کتابچه کلام الله و کتب کتابخانه آستان قدس رضوی. به کوشش سید محمود مرعشی، ص ۶۵۳-۷۷۶.

• فهرست رساله های جلد نهم

۷۲. المسائل الأربعينية. تألیف شهید اول (م ۷۸۶). به کوشش رضا مختاری، ص ۱۳-۲۴.

۷۳. سیاحتنامه یک وقایع نگار روس در ایران (سال ۱۸۸۷ م / ۱۳۰۵ هـ) ترجمه سید عبدالله مترجم روسی. به کوشش محمد گلبن، ص ۲۵-۵۴.

۷۴. فتح قلعه گوک تپه در دوران فرمانروایی رکن الدوله در سیستان و بلوچستان به سال ۱۲۹۸ هـ. ق. به کوشش محمد گلبن، ص ۵۵-۷۲.

۷۵. فهرست نسخه های خطی تازه مدرسه نمازی خوی. علی صدرائی خوئی، ص ۷۳-۱۰۶.

۷۶. تاریخ مشروطیت امین الشرع خویی. به کوشش علی صدرائی خسوئی، ص ۱۰۷-۱۷۷.

ثلاثة رسائل قزوینیة:

۷۷. مناظرات آیت الله السيد محمد تقی القزويني مع العلامة الشيخ احمد الأحسانی.

۷۸. حياة آیت الله السيد محمد تقی القزويني. بقلمه الشريف.

۷۹. حياة العلامة السيد ابوالقاسم التقوی حفيد السيد محمد تقی القزويني. بقلمه الشريف أيضا. به کوشش عبدالحسین جواهر کلام، ص ۱۷۹-۱۹۸.

* شش رساله سیاسی و اجتماعی مرحوم آیت الله سید عبدالحسین لاری. به کوشش سید علی میر شریفی.

۸۰. ولاية الفقيه، ص ۲۰۳.

۸۱. قانون مشروطه مشروعه، ص ۲۱۷.

۸۲. قانون اتحاد ملت و دولت، ص ۲۳۹.

۸۳. رساله سؤال و جواب از مصرف اجناس خارجی، ص ۲۴۹.

۸۴. قانون اداره بلدیه، ص ۲۵۱.

۸۵. بیانیه دفاعیه در جنگ بین الملل اول، ص ۲۶۹.

۸۶. نخبة البشر فی أحوال علماء القرن الرابع عشر. محمد کاظم بن احمد بن محمد جعفر الجزائری الموسوی. به کوشش حسین متقی، ص ۲۷۵-۲۹۰.

۸۷. سفرنامه قم (۱۳۰۰). جعفرقلی خان. به کوشش حسین متقی، ص ۲۹۱-۲۹۸.

۸۸. فوائد رضویه یا مسافرت ارض اقدس خراسان. شیخ اسماعیل فرزند شیخ ابراهیم دیزجی زنجانی (۱۳۷۸-۱۳۰۹ق). به کوشش حسین متقی، ص ۲۹۹-۳۳۶.

۸۹. سفرنامه منظوم حج. زوجة میرزا خلیل. به کوشش رسول جعفریان، ص ۳۳۷-۳۹۱.

۹۰. حوادث الایام القسم الاول من محرم سنة ۱۳۹۱ الی شوال سنة ۱۳۹۴ (از ۲۳ اسفند ۱۳۴۹ تا آبان ۱۳۵۳). العلامة المجلیل المرحوم الحاج الشیخ عباس الحائری. اعداد الشیخ احمد محمدرضا الحائری، ص ۳۹۳-۵۰۸.

۹۱. دو شرح و سیزده جواب از قصیده بلند ابوالمفاخر رازی شاعر بلندپایه شیعی قرن ششم هجری. به کوشش اصغر ارداتی، ص ۵۰۹-۵۶۳.

۹۲. سفرنامه قم (از زنجان تا قم، ۱۳۳۵ق). آیت الله سید احمد شبیری زنجانی. به کوشش سید جواد شبیری، ص ۵۶۵-۶۵۴.

۹۳. سفرنامه قم. کامران میرزا نایب السلطنه. به کوشش ایرج افشار، ص ۶۵۵-۶۶۴.

۹۴. سفرنامه پترزبورغ. میرزا حسن منشی اسرار. به کوشش ایرج افشار، ص ۶۶۵-۶۷۰.

۹۵. وقفنامه مدرسه امامیه شیراز. به کوشش

ایرج افشار، ص ۶۷۱-۶۸۳.

• فهرست رساله‌های جلد دهم

۹۶. تاریخ تهاجمات و جنایات ارامنه. اسماعیل سیمیتقو و سردار ماکو در آذربایجان. میرزا ابوالقاسم امین الشرع خوبی. به کوشش علی صدراپی خوبی، ص ۸۰-۱۱۰.

۹۷. حوادث الایام، القسم الثاني. الشیخ عباس الحائری. الشیخ احمد محمدرضا الحائری، ص ۸۱-۱۷۶.

۹۸. العقد الطهماسی. شیخ حسین بن عبد الصمد. جُعی عاملی حارثی همدانی. به کوشش محمد حسین روحانی رودسری، ص ۱۷۷-۲۲۲.

۹۹. گزارش سرخس. سفرنامه عبدالله سرهنگ. به کوشش و با مقدمه محمد گلین، ص ۲۲۳-۲۶۴.

۱۰۰. نجات الامراء. میرشاهی بن محمد حاتمی. به کوشش ابوالفضل حافظیان، ص ۲۶۵-۳۵۲.

۱۰۱. الرحلة العراقية. السيد محمد هارون الهندی. اعداد الشیخ احمد محمدرضا الحائری، ص ۴۵۳-۴۲۰.

۱۰۲. شرح مرموزات سخنان عطار. مؤلف، مجهول. به کوشش الهه روحی دل، ص ۴۲۱-۴۳۴.

۱۰۳. رسالة الالفاظ المختصرة. مؤلف، مجهول. به کوشش الهه روحی، ص ۴۳۵-۴۴۸.

۱۰۴. خاطرات ادیب الملک حکمران قم. به کوشش علی رفیعی علامرودشتی، ص ۴۴۹-۴۹۶.

۱۰۵. حاج میرزا محمد علی بن احمد انصاری قراجه داغی. به کوشش محمد باقر بدوی، ص ۴۹۷-۵۲۰.

۱۰۶. عراضة الاخوان در سفرنامه خراسان. محمد علی معلم حبیب آبادی. به کوشش صادق برزگر، ص ۵۲۱-۵۶۴.

۱۰۷. فهرست نسخه‌های خطی. مدرسه

امام صادق (ع) قزوین. محمود طیار مراغی، ص ۵۶۵-۶۹۳.

۱۰۸. نسخه‌های خطی مدرسه صاحب الامر و سید الشهداء علیهما السلام (آشتیان).

صادق حضرتی، ص ۶۹۵-۷۴۴.

۱۰۹. نسخه‌های خطی رجائی زفره‌ای. محمد حسن رجائی زفره‌ای،

ص ۷۴۵-۷۵۴.

۱۱۰. شصت و سه نسخه دیگر از نسخ خطی مدرسه نمازی خوی. علی صدرائی خوبی،

ص ۷۵۵-۷۸۱.

*

• معرفی آثار شهید مصطفی خمینی

شهید سید مصطفی خمینی فرزند برومند امام خمینی - رحمت الله علیهما - از فقیهان و حکیمان بنام و بزرگی بود که سیمای سیاسی و مبارزات وی بر چهره علمی و فقهی اش سایه افکنده بود و تا حدودی آن را کم رنگ کرده است. تحقیق، چاپ و نشر آثار علمی به جای مانده از وی تا حدودی می تواند وجهه علمی، فقهی و فلسفی وی را نشان داده و از سوی دیگر پژوهشگران و محققان را با دیدگاه‌ها و نظریه‌های وی آشنا کند. پاره‌ای از آثار آن مرحوم پیشترها نشر یافته، اما نشر آنها در شکل همگون و منسجم، کاری است که اخیراً به همت مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی سامان یافته است. در ذیل معرفی هایی به اجمال از هر کدام تقدیم خوانندگان می گردد:

۱. کتاب الطهارة، سید مصطفی خمینی ۲ جلد، چاپ اول، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۷۶، ۳۷۳+۴۲۸ ص، وزیری.

این کتاب بخشی از مجموعه‌ای است که از سوی مؤسسه نام «تحریرات فی الفقه» بر آن نهاده شده است. جلد نخست مباحث طهارت را در شش مبحث دربر دارد؛ مباحث مورد تحقیق در این جلد عبارت است از «فی مطهرية المياه المطلقة»؛ «فی الماء المضاف»؛ «فی الماء المتغیر»؛ «فی الماء

الجارى»؛ «فى الماء الراكد»؛ «فى الماء الخيث». افزون بر این مباحث مقدمه مؤلف در معنای آب مطلق و مضاف و اقسام آب مطلق و مقدمه ای از سوی مؤسسه در شرح زندگی نویسنده و بیان روش تحقیق انجام گرفته است.

محققان مؤسسه نسخه استنساخی خود را با نسخه خطی مؤلف - که ضمن مجموعه ای در کتابخانه آیت الله مرعشی (ره) نگهداری می شود - مقابله کرده اند و پس از تقویم نص، تطبیع و تزیینهای فنی عنوان گذاری کرده و آیات قرآنی، احادیث و اقوال علمای مورد استناد یا اشاره آن مرحوم در متن کتاب را استخراج کرده اند.

جلد دوم ادامه مباحث جلد پیشین است و مبحث هفتم با عنوان «فى ماء الحمام» سرآغاز کتاب است. «فى ماء البشر»؛ «فى الماء المستعمل فى الأحداث و الأخبث»؛ «فى الماء المشتبه من حيث الطهارة و النجاسة»؛ «فى الماء المشتبه من حيث الأطلاق و الأضافة»؛ «فى الماء المشتبه من حيث الحرمة و الأباحه»؛ «فى الأسار» از مباحث دیگر مطهرات است. مقصد دوم کتاب درباره نجاسات و احکام آن است. مؤلف در پی بود که این بحث را در دو مقام مورد پژوهش قرار دهد. مقام اول آن که در این کتاب بحث کرده، درباره تعداد نجاست هاست و چهار نوع از نجاسات را مورد بحث و پژوهش قرار داده و بحث را ناتمام گذاشته است.

*

کتاب البیع. سید مصطفی خمینی، ۴ جلد، چاپ اول، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۷۶، ۴۵۹+۳۴۰+۴۷۴+۳۹۰ ص، وزیرى.

این کتاب چهار جلدی که دو جلد آن به اصل بیع و دو جلد دیگر آن به مباحث خیارات بیع اختصاص دارد، جزئی از مجموعه «تحریرات فى الفقه» است که با عنوان

انتخابی مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی چاپ شده است. مؤلف در جلد نخست، ابتدا به بیان حقیقت و ماهیت بیع می پردازد و آن را امری اعتباری زاینده اجتماع می داند. (ص ۹) آنگاه بحثی نسبتاً مبسوط درباره معاطات ارائه می کند و در ادامه درباره صیغه های عقد و ایقاعات و مباحث مربوط به آن بحث می کند. مسائل مربوط به قبض بخش دیگری از این کتاب است، شرایط متعاقدین عقد از قبیل بلوغ متعین بودن عاقدین و اختیار دیگر مباحث این جلد هستند.

جلد دوم ادامه مباحث جلد نخست است و چهارمین شرط معتبر در متعاقدین عقد یعنی «نافذ التصرف» بودن در عوضین را در بر دارد. در این بحث مباحث عقد فضولی، مباحث ضمان و بعضی از مباحث حاشیه ای نیز مطرح شده است. ادامه این کتاب در دسترس نیست و تنها همین دو جلد از بحث بیع موجود است. پایان جلد دوم بیانگر ادامه دار بودن کتاب است، ولی نسخه آن یافت نشده است.

جلد سوم از بخش دوم خیارات کتاب بیع آغاز می شود و بخش نخست آن مفقود شده است. آغاز این جلد از میانه بحث خیار عیب است و مباحثی از قبیل جریان خیار عیب در ثمن؛ مبدأ این خیار؛ مسقطات رد مسقطات ارش؛ مواردی که نه خیار و نه ارش لازم است؛ اختلاف متبایعین؛ ماهیت عیب؛ ارش و شناخت آن را در بر دارد.

جلد چهارم به مبحث خیارات بیع می پردازد. این جلد که جلد دوم مبحث خیارات و جلد چهارم مبحث بیع به شمار می آید به خیار شرط اختصاص دارد مؤلف نخست به آنچه که به عنوان شرط در صحت شروط معتبر هست و یا گفته شده که معتبر است آورده از قبیل قدرت، ممنوع و محرم نبودن خود شرط، غرض عقلایی داشتن شرط؛ مخالف کتاب و سنت نبودن؛ منافی با مقتضای عقد

نبودن معلوم بودن شرط محال نبودن لازمه شرط در متن عقد آوردن؛ عدم اکراه و شرعاً نافذ بودن شرط که در آن از چندین وجه بحث شده است. پایان بخش کتاب احکام خیار است که در آن سه مسأله «ارث خیار» «محتاج بودن فسخ به ابزار و سبب» و «ممنوع بودن غیر صاحب خیار از تصرف در مورد عقد» بحث شده است.

*

الواجبات فى الصلوة، سید مصطفی خمینی، چاپ اول، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۷۶، ۲۵۱ ص، وزیرى.

این کتاب نیز در عنوان انتخابی، «تحریرات فى الفقه» جای گرفته است.

این کتاب از مقصد دوم از مباحث صلاة - که مربوط به واجبات نماز است - شروع می شود و در آن مباحث «نیت» و «تکبیرة الأحرار و احکام آن» بحث شده است.

*

الخلل فى الصلوة، سید مصطفی خمینی، چاپ اول، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۷۶، ۳۱۰ ص، وزیرى.

این کتاب مقصد سوم از مباحث «الصلوة» را - که درباره خلل در صلوة است - مورد بررسی قرار می دهد و در آن خلل به زیاده یا نقصان به صورت عمدی، خلل از روی جهل به صورت تقصیر یا قصور؛ اقتضای ادله عام درباره خلل؛ خلل در نماز از زاویه طهارت حدیثه، خلل در نماز از ناحیه طهارت خبیثه، اخلال از نظر اخلال به شرایط پوشش در نماز و اخلال از نظر اخلال به شرایط مکان نماز گذار را مورد پژوهش قرار می دهد.

*

کتاب الصوم، سید مصطفی خمینی، چاپ اول، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۷۶، ۴۰۵ ص، وزیرى.

این کتاب قبلاً به کوشش دو نفر از شاگردان مؤلف نشر یافته بود و مؤسسه بار دیگر آن را

تحقیق و منتشر کرده است. در این کتاب مؤلف با نگارش مقدمه‌ای دوازده بحث از مباحث مقدماتی را مورد بررسی قرار داده است. آن‌گاه در دو موقف بحث را ادامه داده است: موقف اول که تحت عنوان «فیما يتعلق بالنیة» است، در سیزده فصل مباحث مربوط به نیت را بررسی کرده و در موقف دوم زیر عنوان «فی بیان المفطرات» هفت عدد از مفطرات روزه را تحقیق و بررسی کرده است.

*

تحریر العروة الوثقی، سید مصطفی خمینی، چاپ اول، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۷۶+۱۷۲+۱۰۸ص، وزیر.

کتاب نخست این مجلد نگارش جدیدی از کتاب تقلید و اجتهاد و کتاب طهارت عروة الوثقی است که در آن مسائل غیر لازم را حذف کرده و مسائل مورد نیازی که مورد ابتلای جامعه است و در عروة الوثقی سید محمد کاظم یزدی نیست، افزوده است. کتاب دوم آن تعلیقه‌ای بر کتاب اجتهاد و تقلید کتاب طهارت و کتاب صوم عروة الوثقی سید محمد کاظم یزدی است.

*

مستند تحریر الوسيلة، سید مصطفی خمینی، ۲جلد، چاپ اول، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۷۶، ۴۳۳+۵۲۶ص، وزیر.

این کتاب حاشیه‌ای تفصیلی بر کتاب تحریر الوسيلة امام خمینی است و در جلد نخست آن مباحث آب؛ صلوة؛ صوم؛ مکاسب و متاجر را در بر دارد. جلد دوم کتاب شامل کتاب بیع؛ کتاب خیارات و کتاب نکاح است.

*

ولایة الفقیه، سید مصطفی خمینی، چاپ اول، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۷۶، ۱۵۰+۶۰+۸۴، وزیر.

کتاب در بر گیرنده سه رساله مستقل است. رساله نخست بحث ولایت فقیه را در بر دارد که جزئی از مجموعه «تحریرات فی الفقه» است که اصل آن مفقود شده است و نسخه استنساخی آقای سید محمد سجادی از روی نسخه مؤلف مینای تحقیق و نشر قرار گرفته است. مؤلف این مسأله را از نه جهت مورد بحث قرار داده است. رساله دوم به نام «العوائد والفوائد» است که در آن ۱۰ فایده و ۹ عایده را مطرح کرده است. این اثر کوچک در واقع یادداشت‌های فقهی (فایده ۲، ۹ و عایده ۵ و ۸) اصولی (فایده ۱، ۲، ۵، ۱۰ و عایده ۱، ۲، ۴، ۹) کلامی (فایده ۳، ۶، ۷، ۸، عایده ۳، ۶) حدیثی (عایده ۷) مؤلف است.

سومین رساله شامل بعضی از یادداشت‌های مؤلف از دروس اساتید خودش در نجف اشرف است. مؤلف نخست برداشت خودش را از درس استاد مطرح کرده و آن‌گاه سخن استاد را نقد می‌کند. مجموعه دروس مطرح شده، بیست و نه درس است که از محضر آقایان مرحوم آیت الله سید محمود شاهرودی، سید ابوالقاسم خویی، سید محسن حکیم، امام خمینی و شیخ محمد باقر زنجانی بهره برده و موضوع کلیه دروس فقه یا اصول است.

*

تحریرات فی الأصول، ۸ جلد، سید مصطفی خمینی، چاپ اول، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۷۶، ۴۰۷+۳۶۰+۵۲۹+۴۲۰+۵۲۶+۵۶۴+۵۳۸+۶۰۰، وزیر.

جلد نخست کتاب در آغاز شرح حال کوتاهی از مؤلف دارد که در ادامه شیوه کار تحقیقی روی کتاب هم توضیح داده شده است. کتاب در بر گیرنده مباحث مقصد اول از مباحث اصولی است که به بیان موضوع اصول، تعریف آن و بخشی از مباحث الفاظ می‌پردازد و دارای دوازده مبحث است. در بحث اول به موضوع علوم و بویژه علم اصول پرداخته شده

است؛ بحث دوم مبحث وضع را در بردارد؛ بحث سوم استعمالات مجازی و بحث چهارم استعمال لفظ در لفظ؛ بحث پنجم وضع الفاظ برای معانی؛ بحث ششم علائم حقیقت و مجاز؛ بحث هفتم تعارض احوال؛ بحث هشتم حقیقت شرعی؛ بحث نهم صحیح و اعم؛ بحث دهم اشتراك؛ بحث یازدهم استعمال لفظ واحد در بیشتر از یک معنی و بحث دوازدهم مبحث مشتق را شامل است.

جلد دوم به مباحث اوامر اختصاص دارد و دارای پنج فصل است. فصل اول مباحث مرتبط با ماده امر را در بر دارد. فصل دوم مباحث مربوط به هیئت و صیغه امر از نظر وضع را شامل می‌شود. فصل سوم شامل مباحث مرتبط با هیئت امر از نظر اطلاق است. فصل چهارم مباحثی است که ممکن به هیئت یا ماده صیغه‌های امر مرتبط باشد و فصل آخر بحث اجزاء را در بردارد. جلد سوم ادامه جلد دوم است که آغاز آن فصل ششم مباحث امر یعنی مقدمه واجب و فصل بعدی مباحث ضد را در بر دارد و فصل هفتم شامل مبحث است.

جلد چهارم آخرین فصل مبحث اوامر با عنوان «التعرض لبعض انحاء الوجوب» گونه‌های وجوب را بررسی می‌کند. در ادامه مقصد سوم از مباحث اصول که مبحث نواهی است آغاز می‌شود و آن را طی سه مبحث یعنی مباحث مربوط به ماده و هیئت نهی، اجتماع امر و نهی و دلالت نهی بر فساد به پایان می‌برد.

جلد پنجم سه مقصد از مقاصد علم اصول را در بر دارد که عبارت از مفاهیم، عام و خاص و مطلق و مقید است. هر کدام از این مقاصد طی چند بحث پیگیری شده است؛ از قبیل بحث قضیه شرطیه، مفهوم علت، مفهوم وصف، مفهوم غایت، مفهوم حصر، مفهوم لقب و عدد و مفهوم موافقت در مقصد چهارم که مفاهیم است. بحث

است. جلد پنجم تفسیر آیات از آیه ۲۵ تا ۴۶ سوره بقره را در بر دارد.

مؤلف در تمام مجلدات نخست مباحث لغوی و صرفی مفردات آیه را به تفصیل بحث می‌کند، قرائت و اختلاف‌های موجود در قرائت‌ها را می‌آورد، تاریخ و سبب نزول را بیان می‌کند، و جوه بلاغت، فصاحت و معانی آیه را یادآور می‌شود، مباحث فقهی، اصولی، کلامی، اخلاقی، فلسفی، عرفانی و حکمی هر کدام را به تفصیل تفسیر می‌کند و مطالب اجتماعی آن را نشان می‌دهد. تفسیر و تأویل آن را بر پایه مسسک‌ها و روش‌های گوناگون اخباری، اصحاب حدیثی، تفسیری، عرفانی و غیره بیان می‌کند. این تفصیل‌ها موجب گستردگی و حجیم شدن آن شده و در نتیجه در مجموعه پنج جلد تفسیر توفیق تفسیر یک سوم یک جزء از کل قرآن حاصل نشده است. در صورت اتمام، این تفسیر می‌توانست یکی از تفاسیر جامع و فراگیر باشد.

*

تعلیقات علی الحکمة المتعالیه، ۲ جلد در یک مجلد، سید مصطفی خمینی، چاپ اوک، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۷۶، ۷۲۰، وزیری.

این کتاب تعلیقه‌های غیر منسجم و پراکنده مؤلف بر حکمة المتعالیه صدر المتألهین در سالهای مختلف و طولانی تحصیل و تحقیق است و محققان این تعلیقه‌ها را از حواشی نسخه مؤلف استنساخ کرده و طبق ترتیب کلی مباحث الحکمة المتعالیه تنظیم کرده‌اند. مباحث علم الهی به معنی الأعم، جواهر و اعراض، احکام جواهر، علم الهی به معنی الأخص، علم النفس مباحث تشکیل دهنده کتابند.

○

جلد هشتم ادامه مباحث جلد قبلی است و در آن مباحث اقل و اکثر، احتیاط و نیز قاعده نفی ضرر مورد بررسی قرار گرفته است. پایان بخش کتاب مقصد یازدهم از مقاصد علم اصول یعنی استصحاب است و در آن دلایل استصحاب و انواع استصحاب به تفصیل بحث شده است.

لازم به یادآوری است که تقسیم بندی کتاب بر پایه کفایة الأصول آخوند خراسانی است که مباحث اصولی در درس خارج حوزه‌های علمیه معمولاً به همین شیوه پیگیری می‌شود.

*

تفسیر القرآن الکریم، ۵ جلد. سید مصطفی خمینی، چاپ اوک، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۷۶، ۴۸۲+۴۹۱+۵۷۶+۵۸۱+۶۰۰، وزیری.

جلد نخست شامل مقدمه کوتاهی از محققان و مقدمه کوتاه دیگر از مؤلف است و بقیه کتاب تفسیر بسم الله الرحمن الرحیم، الحمد لله رب العالمین، الرحمان الرحیم و مالک يوم الدين است.

مؤلف نخست بحثی درباره مطالب مربوط به کل سوره از قبیل مکی و مدنی بودن آن، عدد آیات و کلمات و حروف آن، فضیلت و دیگر مباحث کلی سوره ارائه می‌دهد. سپس مباحثی درباره بسم الله الرحمن الرحیم مطرح می‌کند. آن‌گاه کلمات بسم الله را یک به یک مورد بررسی قرار می‌دهد و به همین شکل سه آیه اوک سوره حمد را بررسی و تفسیر می‌کند.

جلد دوم ادامه سوره حمد، مباحث کلی مربوط به سوره بقره و تفسیر سه آیه نخست سوره بقره است.

جلد سوم تفسیر دوازده آیه از سوره بقره و جلد چهارم ادامه تفسیر سوره بقره تا آیه ۲۴

مجازیت و عدم مجازیت عام مخصّص، صور و احکام مخصّص، جواز تمسک به عام در شبهه مصداقیه، و جوب فحوص از مخصّص، عدم اختصاص قوانین الهی به حاضران، اقتران عام به آنچه صلاحیت قرینه بودن را دارد، اقسام عام و خاص و چگونگی جمع بین آنها و جواز تخصیص عام کتابی به خبر واحد در مقصد پنجم که بحث عام و خاص است، مورد بررسی قرار گرفته است و بحث مقدمات حکمت، اطلاق رفض یا جمع قیود است؛ تقیید موجب معنون شدن مطلق به مقید نمی‌گردد؛ تقسیم اطلاق، چگونگی جمع بین مطلق و مقید که مباحث مقصد ششم یعنی مطلق و مقید را تشکیل می‌دهند.

جلد ششم شامل مقصد هفتم و هشتم است. مقصد هفتم با شش مبحث، مسائل مربوط به قطع و احکام آن را در بر دارد. این مباحث عبارتند از: مسائل مربوط به قطع از نظر جعل و ردع، تجزّی، اقسام قطع، قیام امارات و اصول به جای قطع، موافقت التزامیه و علم اجمالی.

مقصد هشتم با پنج مبحث مسائل مربوط به ظن را شامل می‌شود؛ این مباحث عبارتند از ظواهر، حجیت قول لغوی، حجیت اجماع منقول، شهرت و حجیت خبر واحد.

جلد هفتم مقاصد نهم و دهم مباحث اصولی را در بر دارد. مقصد نهم شامل مباحث برائت است و در آن ادله اصولیان بر برائت و ادله اخباریان بر احتیاط یاد شده و مورد بررسی قرار گرفته است. مقصد دهم در بر گیرنده مباحث اشتغال است و در آن افزون بر بحث امکان ترخیص در اطراف شبهه حکمیه و مباحث مربوط به شبهات موضوعیه، چندین تنبیه مرتبط با علم اجمالی نیز آورده شده است.

